

Stuchlíková, Ludmila

Česká předškolní pedagogika 19. a počátku 20. století

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. I, Řada pedagogicko-psychologická. 1975, vol. 24, iss. 110, pp. [107]-121

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/112870>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

LUDMILA STUHLÍKOVÁ

ČESKÁ PŘEDŠKOLNÍ PEDAGOGIKA 19. A POČÁTKU 20. STOLETÍ

Požadavek společenské péče o děti předškolního věku, dávno vyslovený a opakovaný, je charakteristickým projevem nutnosti začlenění dětí tohoto věku do výchovného procesu. V každé době nebyl tento požadavek dostatečně zdůrazňován, a ani každé historické období neskýtalo vhodné podmínky pro zakládání institucí výchovného charakteru. Myšlenka budování výchovných zařízení pro předškolní děti sahá až do středověku a přes celá staletí přetrvala do doby, kdy byla hospodářskými a společenskými podmínkami dána možnost uskutečnit tento náročný úkol.

Otázka, zda má výchova dětí před vstupem do školy zůstat výhradně úkolem rodiny, hlavně matky, nebo se má stát také předmětem péče společnosti, byla kladena řeckým filozofem Platónem. V jeho ideálním státě měly být tři až šestileté děti v péči vybraných opatrovnic, za jejichž dozoru si mohly hrát na prostranstvích u chrámů. Ve Slunečním státě italského renesančního myslitele Tomáše Campanelly se učily děti za vedení starců od dvou let mluvit, znát abecedu, cvičit a hrát hry.

U nás vypracoval první ucelenou teorii předškolní výchovy, začleněnou do jednotného výchovného systému, Jan Ámos Komenský (1592–1670). Byl prvním pedagogem, který odůvodnil nevyhnutelnost systematického přístupu k výchově a vzdělání dětí předškolního věku. První soustavnou úvahou o předškolní výchově, propracováním jejího obsahu, metod a cílů je Komenského spis *Informatorium školy mateřské*.¹ Kniha byla určena matkám jako pomůcka, podle níž měly postupovat při výchově svých dětí v rodině. Východisko Informatoria tvoří rozbor obsahu složek výchovy. Největší důraz je kladen na složku mravní a rozumovou. Obsah rozumové výchovy je dán výběrem látky z jednotlivých vyučovacích předmětů v obecné škole. Z každého předmětu vybírá Komenský nejzákladnější poznatky, přičemž se snaží dodržovat zásadu přiměřenosti a posloupnosti. Dále jsou v díle rozebrány otázky týkající se tělesného zdraví dětí. Autor dává matkám rady, jak správně udržovat zdraví dítěte, zdůrazňuje stálý optimismus a pevný režim dne. Rozebírá metody osvojování řeči, výchovy k práci a metody rozvoje poznávací, volní i citové stránky dětské psychiky. Ve všech oblastech rozvoje osobnosti dítěte vyzvedá hru jako základní činnost dětí předškolního věku.

---

¹ Jan Ámos Komenský, *Informatorium školy mateřské*, Praha 1964.

Podle názoru Jana Ámose Komenského má dítě setrvat v mateřské škole (tzn. v péči matky) šet prvních let života. Teprve po uplynutí této doby je schopno plnit náročné úkoly, kladené na ně ve škole. Aby Komenský zajistil plynulý přechod z prvního na druhý stupeň jeho soustavy jednotné školy, uvažoval také a „poloveřejné“ škole pro dvou až čtyřleté děti, kde by byly děti připravovány na vstup do obecné školy. Ačkoliv Komenský nepokládal instituci předškolní výchovy za nutnou a celá jeho teorie v této oblasti má ráz rodinné výchovy, nepostrádá systematickostí, cílevědomostí a uvědomělost a má mnoho znaků novodobé předškolní výchovy.

Ve druhé polovině 18. století se setkáváme v hospodářsky vyspělých státech jako byla Anglie, Francie či Německo s prvními pokusy o zřízení předškolních institucí. Tato skutečnost úzce souvisela s rozvojem kapitalistických výrobních vztahů. Rozklad feudální společnosti nese s sebou prudké ekonomické a společenské změny. Tyto změny způsobily také zvýšený útlak rolníků a dělníků. Při domácí práci v manufakturách byly často zaměstnávány i děti. Koncem 18. století se začal také ve Švýcarsku měnit feudalismus v kapitalistický výrobní způsob. Pokroková švýcarská inteligence začala uvažovat pod vlivem francouzského osvícenectví o tom, jak pomoci pracujícímu lidu a domnívala se, že rozšířením osvěty přispěje k jeho povznesení. Mezi tuto inteligenci se řadí také *Johann Heinrich Pestalozzi* (1746–1827). Ačkoliv hlavním přínosem pro pedagogickou teorii a praxi bylo Pestalozziho rozpracování obecných základů a metod elementárního vyučování, věnoval se také otázce názoru na výchovu předškolního dítěte v rodině i mimo ni.

Posláním výchovy viděl Pestalozzi v cílevědomém rozvoji přirozených schopností dítěte v kolektivu se zřetelem na každého jednotlivce. Rodinné prostředí naplněné láskou rodičů k dítěti pokládal za nevyhnutelný základ výchovy. Jediným přirozeným vychovatelem dítěte je matka, která má rozvíjet tělesné síly i duševní vlohy dítěte, vychovávat v něm lásku k lidem, vštěpovat mu základní návyky včetně návyků pracovních, ale také ho učit základním vědomostem. Pestalozzi nepřehlížel ani vliv sourozenců k sobě navzájem v rodinném prostředí. Starší děti nemají zneužívat své síly vůči mladším. V organizaci rodinného života doporučuje pevný řád, kterému mají být děti podřízeny. Dostávají úkoly přiměřené svému věku, pomáhají při domácích pracech.² Pro děti, které nemohou mít dostatečnou rodinnou výchovu, doporučoval tento pedagog zříditi při školách zvláštní dětské třídy pro předškolní děti, které by měly nahrazovat výchovu v rodině a tím ulehčovat dítěti přechod z rodinného prostředí do školy. Uvažoval také o dětských domovech s celodenní péčí. Johann Heinrich Pestalozzi zřídil v malé vesnici u Yverdonu výchovný ústav a později také školu pro děti mladší šesti let.

Pestalozzi na svoji dobu velmi pokrokově stanovil za cíl výchovy harmonický rozvoj sil a schopností jedince, zdůraznil význam výchovy a usiloval o plánovitou a cílevědomou výchovu v rodině i ve škole. Ve své práci se snažil uplatňovat a zachovávat zásadu výchovného vyučování.

² Johann Heinrich Pestalozzi, *Linhard a Gertruda*, Praha 1899.

V téže době jako Pestalozzi zřizoval *Jan Bedřich Oberlin* (1740–1826) výchovně vzdělávací zařízení v Alsasku. Jeho školy se staly zárodky francouzských mateřských škol. Byly určeny pro děti ve věku od čtyř do sedmi let. Jejich účelem bylo především chránit děti před tělesným a duševním strádáním. Oberlin vypracoval také jednoduchý rozvrh, podle kterého probíhalo denní zaměstnání dětí. Formou her, učení a pracovní činnosti byly děti seznamovány s rostlinami, s obděláváním půdy, byly vychovávány k pili, vytrvalosti a lásce k práci. Značný důraz kladl Oberlin na jazykovou výchovu. Dobrá znalost mateřského jazyka měla zajistit dětem i do budoucna možnost dalšího vzdělávání.³

V Anglii byl průkopníkem prvních předškolních zařízení utopický socialista *Robert Owen* (1771–1858). Utopičtí socialisté věřili v neomezenou moc výchovy a spoléhali na její pomoc při změně společenského řádu. Owen chtěl vytvářet charakter člověka od raného věku. Uvědomoval si potřebu racionální výchovy a význam raného dětství pro rozvoj osobnosti.⁴ Dne 1. 1. 1816 otevřel v New Lanarku ve Skotsku Ústav pro výchovu charakteru, který zahrnoval výchovná zařízení pro všechny věkové stupně. Oddělení pro děti do pěti let věnoval Owen největší péči. Děti měly být obklopeny přírodou a věcmi denní potřeby. Učitel měl s nimi rozmlouvat vlídně, měl v nich vzbuzovat zájem o všechno kolem a odpovídat jim na otázky. Měl dbát o to, aby si děti osvojovaly dobré návyky, byly družné, vlídné k sobě navzájem i k cizím osobám, pozorné, aby se snažily učinit jedno druhé šťastným. Čtyřleté až šestileté děti měly v tomto úsilí pomáhat mladším ve věku od osmnácti měsíců do tří let a starat se o ně. V jedné skupině nemělo být více než třicet až padesát dětí. Učitel měl s nimi jednat laskavě, nikdy nepoužívat zvýšeného hlasu, nebýt podrážděný. Knihy Owen nedoporučoval, hračky děti rovněž nepoužívaly. Owen zavrhol veškeré tresty i odměny. Vyučování probíhalo dvě a půl hodiny denně. V místnosti se děti zdržovaly jen za nepříznivého počasí, jinak byly venku, kde se zaměstnávaly hrou a vycházkami. Byl kladen důraz především na tělesnou výchovu, výchovu k práci, ke kolektivismu, při hrách byly sledovány výchovné cíle. Děti byly seznamovány s okolním prostředím bezprostředním smyslovým nazíráním.

Robert Owen poukázal na nedostatky tehdejší buržoazní výchovy, odůvodnil myšlenku veřejné předškolní výchovy, snažil se ji prakticky provádět, avšak podcenil význam rodiny a rodinné výchovy.

Ve druhé polovině 19. století se v Německu rozšířila idealisticky založená teorie výchovy dětí předškolního věku, kterou vypracoval *Bedřich Fröbel* (1782–1852). Své pedagogické zkušenosti doplnil návštěvou Pestalozziho ústavu v Yverdonu, kde se zajímal hlavně o hry v přírodě. V letech 1834 až 1836 působil ve Švýcarsku, kde se stal ředitelem sirotčince v Bruggu, bývalém působišti Pestalozziho. V tomto ústavu zřídil také předškolní oddělení. Po svém návratu do Německa vybudoval nový ústav v Blankenburgu, ze kterého se stala dne 28. 6. 1840 tzv. dětská zahrádka

³ Margot Kreckler, *Aus der Geschichte der Kleinkindererziehung*, Berlin 1955, 74–75.

⁴ Robert Owen, *Pedagogické spisy*, Bratislava 1960, 156.

— Kindergarten — zařízení pro výchovu dětí ve věku od tří do šesti let.⁵ Cílem takového zařízení podle Fröbela je „... nejen dozíratí na děti předškolního věku, nýbrž dáti jim příležitost uplatnití se podle své přirozenosti. Cílem jest síliti tělo, cvičiti svaly, zaměstnávatí budícího se ducha; cílem dále jest obeznámití děti smyslově s přírodou a světem lidí, zvláště vésti srdce a mysl a přivésti k prazákladu všeho života — k jednotě.“⁶ Veškerá výchova podle Fröbela začíná činností. V práci se teprve rozvíjí myšlení a řeč. Proto se snaží Fröbel využít přirozeného hravého období dítěte k tomu, aby si záměrnou hrou a zábavou zvyklo na pracovní činnost. Opatrovnice má dávat dítěti podnět k tomu, co by i jinak činilo samo, kdyby rozumělo svému „vnitřnímu genui“.⁷

Fröbel pokládal výchovu dětí předškolního věku za jednu z nejzanedbanějších oblastí vývoje člověka. Soustředil pozornost na rozdělení věku dítěte do tří údobí: kojeneckého a dětského, které patří do předškolní etapy a období dorosteneckého, které je charakterizováno školní docházkou. Fröbel se pokusil také o členění her podle jejich zaměření. Dělí je na hry, které cvičí údy a smysly a dále na hry, které rozvíjejí duševní schopnosti. Hra byla dominantní činností dětí v ústavu. Jiné činnosti, jako učení se nazpaměť textům, zpěv písní či vyprávění byly zařazovány vždy před hru;⁸ zřejmě si byl Fröbel vědom toho, že po rozptýlení hrou by se děti jen stěží soustředily na intelektuální činnost. Do denního rozvrhu byly vkládány básně, písně, říkanky, na nichž byla cvičena výslovnost jednotlivých hlásek. Tak měl být zajištěn správný rozvoj řeči dětí předškolního věku.⁹ Kromě didaktických a pohybových her zaměstnával Fröbel děti také nalepováním, modelováním, vypichováním podle náčrtu, pletením a jinými činnostmi.

Dětské zahrádky byly podle Fröbelova vzoru zakládány v mnoha dalších zemích a také u nás. Na české půdě však jeho systém nenašel širšího uplatnění. Právem bylo Fröbelovi vytýkáno mnoho záporných faktorů jeho koncepce, jako byl formalismus, přílišná systematickosti, omezení samostatnosti a činorodosti dětí při hrách, umělost a sklon k moralizování. Fröbelův význam v předškolní pedagogice je především v tom, že vytvořil ucelený systém předškolní výchovy, že ji chápe jako organickou součást celkového výchovného systému. Správně vyzvedl hru jako hlavní činnost dětí předškolního věku a snažil se vypracovat soustavu, obsah a metodiku práce v dětských zahrádkách.

Jedním z kritiků Fröbelova pedagogického systému byl *Konstantin Dmi-trijevič Ušinskij* (1824—1870). Tento ruský pedagog požadoval všestranný rozvoj přirozených schopností dětí v předškolních zařízeních a na rozdíl od Fröbelova preferování hry dává přednost osobnosti vychovatele, na němž závisí výsledek celého výchovného procesu. Velký důraz kladl na

⁵ Josef Klika a kol., *Stručný slovník pedagogický*, II. díl, Praha 1893, 344.

⁶ Otokar Chlup, *Mateřská škola*, Praha 1928, 28.

⁷ Otokar Chlup, *Vývoj školy mateřské*, Nové školy, roč. 1, 1927, 339. Karel Bulíř, *Bedřich Fröbel — původce a zakladatel tzv. dětských zahrádek*, Škola a život, roč. 13, 1867, 55.

⁸ *Fröbels Theorie des Spieles*, Weinheim I 1963, II 1962, III 1962.

⁹ Miloš Malý, *Sto let dětských zahrádek*, Revue pro vzdělávání a výchovu hlu-choněmých, roč. 17, 1938—40, 117.

myšlenku národnosti. O síle národnosti a národnostní výchovy píše ve svém spise „O národnosti ve společenské výchově“ vydaném v roce 1857. Prostřednictvím mateřského jazyka si má dítě osvojovat prvky národní kultury.¹⁰ S rozvojem řeči se rozvíjí myšlení. Prostředkem k rozvíjení řeči jsou lidové pohádky, přísloví, vyprávění a lidová slovesnost vůbec. Významným činitelem při výchově dětí je příroda. Je proto žádoucí, aby byla dětem dána možnost zkoumat přírodní jevy jak z hlediska výchovy rozumové, tak estetické. Ušinskij se zabýval také otázkou návyků. Dobré návyky se upevňují častým opakováním, zlovyky je nutno odstraňovat příkladem dospělých.¹¹

Hru považoval Ušinskij za důležitý prvek všestranného rozvoje dítěte. Hra jako samostatná činnost patří do prostředků, kterými dítě poznává svět. Docenil sociální charakter hry, která odráží společenské prostředí, v němž dítě žije. Zvláštní důraz kladl Ušinskij na kolektivní hry.¹² Takzvanému metodickému vyučování, které má začít v sedmi letech věku dítěte, má předcházet přípravné období, které dítě tráví v rodině nebo v předškolním zařízení.¹³ Toto přípravné vyučování má respektovat věk a schopnosti dítěte, nesmí je přetěžovat ani unavovat. Pro soustavné vyučování je dítě připraveno tehdy, až je schopno soustředit se na jeden objekt, poslouchat, ale také reprodukovat text v celých větách.

Konstantin Dmitrijevič Ušinskij je zakladatelem ruské národní školy a ruské buržoazně demokratické pedagogiky. Jeho význam v předškolní oblasti je v tom, že vytvořil základy teorie předškolní výchovy. Na nich se rozvíjel vznik sovětských mateřských škol a také sovětská předškolní pedagogika. Také uplatňování pokrokových národních tradic znamená trvalý přínos Ušinského teorii předškolní výchovy.

Ucelenou kritiku buržoazní výchovy všech stupňů podali dva význační němečtí filozofové a zakladatelé vědeckého socialismu *Karel Marx* (1818 až 1883) a *Bedřich Engels* (1820–1895). Jako první poukázali na historický a třídní charakter výchovy.¹⁴ Poprvé v dějinách odůvodnili zcela novým a vědecky správným způsobem podstatu výchovy jako společenského jevu. Poukázali rovněž na vzájemný poměr a spolupráci při výchově ve státních institucích a v rodině. Ve své teorii změny společenského řádu opravili a vyvrátili Owenovu teorii o možnosti přeměny společnosti pomocí výchovy tím, že poukázali na nutnost revoluce jako jediného možného a nutného prostředku ke zlepšení života dělníků, rolníků a jejich dětí. Závislost výchovy na rozvoji výrobních vztahů a na společenských podmínkách zdůvodnili již od předškolního věku. Svoji teorii komunistické výchovy dokázali, že jen harmonickým rozvojem osobnosti dítěte je možné dojít k ideálu komunistického člověka.

V českých zemích se dostala otázka společenské péče o děti předškolního věku v plné míře do popředí až v 19. století. Snahy pokrokových sil byly

¹⁰ Konstantin Dmitrijevič Ušinskij, *Vybrané pedagogické spisy*, Praha 1955, 178.

¹¹ Tamtéž, 489.

¹² Josef Váňa, *Dejiny pedagogiky*, Bratislava 1971, 176.

¹³ Marie Bartušková a kol., *Pedagogika předškolního věku*, Praha 1957, 40.

¹⁴ Karel Marx, Bedřich Engels, *Spisy V*, Praha 1954.

příznivě ovlivněny tehdejší hospodářskou a politickou situací natolik, že došlo k vybudování prvního výchovného zařízení — takzvané opatrovny pro předškolní děti. Stalo se tak dne 8. října 1832 v Praze Na hrádku.¹⁵ Prvním učitelem v této opatrovně byl *Jan Vlastimír Svoboda* (1800—1844). Tento horlivý propagátor opatroven se zabýval především metodikou předškolní výchovy a počátečního vyučování, které rozpracoval a prakticky uplatňoval v opatrovně Na hrádku. Své názory a zkušenosti uveřejnil v několika příručkách pro učitele. První ucelenou metodickou příručkou pro učitele a vychovatele v předškolních zařízeních 19. století byla Svobodova „Školka čili prvopočáteční, praktické, názorné, všestranné vyučování malých dětí k věcnému vybroušení rozumu a ušlechtnění srdce s navedením ke čtení, počítání a kreslení pro učitele a pěstouny a rodiče“, vydaná poprvé v roce 1839.¹⁶

Školka je na svou dobu velmi zralé a hodnotné dílo. Její jednotlivé části byly předem ověřovány v praxi v hrádecké opatrovně a upravovány. Požadavky, které Svoboda ve Školce kladl na pětileté a šestileté děti byly vyšší, než v tehdejší elementární třídě obecné školy.¹⁷ Ve Školce je podán návod, jak a čemu všestranným způsobem učit. Za základ duševního rozvoje dítěte považuje Svoboda zdravé tělo, proto klade největší důraz na tělesný pohyb, který je uskutečňován pomocí her. Protože se děti ve věku od dvou do čtyř let všemu velmi lehce učí, doporučuje demonstrovat co nejvíce předmětů a jevů. Přitom má učitel dbát na správnou výslovnost názvů, které po něm děti společně opakuji. U jednoho vyučovacího předmětu nemají být děti dlouho zdržovány, protože nedokáží upoutat pozornost na delší dobu. „Jsou praví motýlkové, s jednoho kvítku na druhý rádi létající.“¹⁸ Pro nejmenší děti tedy doporučuje Svoboda hravé zaměstnání, ve kterém si cvičí pozornost a obohacují zásobu pojmů. Zaujetí má zabránit rozrztitosti a chyby ve výslovnosti má napravit mluvní cvičení, které je s tímto zaměstnáním spojené. Pro starší děti od pěti do šesti let zavádí Svoboda méně hravý způsob činnosti, i když je oživována také hrami a písněmi. Děti se učí příčinnosti dějů a věcí, počítání do sta na počítadle, násobení, dělení, sečítání a odčítání z paměti, základům rýsování, které je má připravit jednak k rýsování složitějšímu, ale také k počátku psaní. Děti se učí již také číst.

Celé praktické vyučování ve Školce je rozděleno do padesáti sedmi cvičení, ve kterých jsou obsaženy jednotlivé předměty. Hlavní metodou je rozhovor. Otázky jsou velmi jednoduché, tón učitelova hlasu má být vždy vlídný. Učitel se má k dětem sklánět vždy s láskou a porozuměním, má

¹⁵ Václav Kredba, *Opatrovna na Hrádku v Praze*, Paedagogium, roč. 4, 1882, 181. Podle Marie Bartuškové, *Předškolní výchova v Čechách v období národního obrození*, *Předškolní výchova*, roč. 7, 1953, 236, došlo k otevření už v říjnu 1832, stejnou dobu otevření uvádí Tesařová Ludmila, *Mateřské školy v letech 1869 až 1929*, *Časopis učitelů škol mateřských*, roč. 20, 930, 62.

¹⁶ Jan Vlastimír Svoboda, *Školka čili prvopočáteční, praktické, názorné, všestranné vyučování malých dětí k věcnému vybroušení rozumu a ušlechtnění srdce s navedením ke čtení, počítání a kreslení pro učitele a pěstouny a rodiče*, Praha 1839.

¹⁷ František Štampach, *Ideový vývoj mateřského školství u nás*, *Pedagogické rozhledy*, roč. 39, 1929, 449.

¹⁸ Jan Vlastimír Svoboda, tamtéž, Praha 1958, 92.

být trpělivý, mírný a důsledný. V oddělení má být zavedena kázeň, tresty a odměny mají být používány zřídka a přiměřeně, tresty mají být mírné. Učitel má být příkladem těch ctností, ke kterým vede děti. V tělesné výchově byl pěstován prostý tělocvik a cvičení na nářadí, všechno v podobě her. Svoboda sem zařazuje například chůzi po hraně prkna zapuštěného jednou hranou v zemi, houpání na hrazdě, bradlech, skok přes provaz, dále pohybové hry, napodobivé hry, které doplňovaly program o lidech a jejich práci, hry o přírodě, s hračkami či hry zručnosti. Většinu času měly děti strávit na zahradě.

V kreslení rozlišoval Svoboda „črtání“ a „rejsování“. První obsahovalo jen přímé čáry, druhé i čáry zakřivené. Děti měly kreslit nikoliv obrazce, jako v systému Fröbelově, ale skutečné věci. Proto Svoboda nazval toto kreslení „věcné“. Každou čáru přirovnává ke skutečnému tvaru věci. Například klikatá čára je jako u blesku, obloučky jako u luku.¹⁹ Ke zpestření lekcí zařazoval zpěv, který vhodně doplňoval veškeré zaměstnání. Svoboda chtěl svojí koncepcí ukázat nové cesty, jimiž lze dítě hravě a zábavně naučit tomu, co je ve škole získáváno jen úmorným memorováním.²⁰ Ve snaze dokázat, jak snadněji lze děti naučit číst, psát a počítat názorným způsobem, zařazoval tyto dovednosti dětem předškolního věku. Na některých pražských školách se jeho metody setkaly s úspěchem. Hlasy proti předčasnému vyučování, které přetěžuje nervovou soustavu dítěte v době, kdy zaznamenává největší rozvoj, se však zastávaly názoru na přirozený způsob výchovy. Mezi kritiky tohoto momentu Svobodova systému patří i pedagožky Anna Tesařová, Barbora Ledvinková, Barbara Perwolfová a Božena Studničková. K přirozenému způsobu výchovy se přiklání už také Jan Amos Komenský ve svém Informatoriu.

Jan Vlastimír Svoboda zavedl čtení hláskovací metodou, která byla namířena proti tehdy užívané metodě slabikování. Metodiku počátečního čtení doplnil čítankou „Malý čtenář čili čítanka pro malé dívky“, vydanou roku 1840. Cílem Svobodova snažení nebylo naučit děti číst už v opatrovně, ale dokázat, že hláskovací způsob čtení je lepší.²¹ Pro výuku psaní sestavil příručku „Malý písař čili praktické navedení k prvopočátečnímu psaní pro učitele a pěstouny“, která vyšla v roce 1841. Zavádí psaní latinkou, protože: „Staří Čechové latinskou literou psávali, současní píší a tisknou. Připravujeme tedy naši mládež psaním a čtením latinských písmen ku čtení našich spisů.“²² U písmene C v příručce uvádí Svoboda heslo „Comenius čili Komenský Jan“ a na několika řádcích zdůraznil jeho význam. Zároveň v poznámce pod čarou kritizuje tehdejší pedagogy, že se o Komenského nezajímají. „Divno, že někteří učitelští spisovatelé, čerpající z jeho spisů, o něm, co nejprvnější učitelů hvězdě, ani té nejmenší zmínky neučinili.“²³

Závěrem je nutno vyzvednout Svobodovo pedagogické mistrovství, kterým docílil velkých úspěchů při vyučování dětí předškolního věku, jak

¹⁹ Tamtéž, 117.

²⁰ Ida Jarníková, *Svobodova školka*, Předškolní výchova, roč. 1, 1947, 27.

²¹ *Opatrovny, mateřské školy, jesle, Posel z Budče*, roč. 18, 1887, 346.

²² Jan Vlastimír Svoboda, *Malý písař, čili praktické navedení k prvopočátečnímu psaní pro učitele a pěstouny*, Praha 1841, 7.

²³ Tamtéž, 48.

o tom svědčí záznamy o veřejných zkouškách dětí z hrádecké opatrovny. Jan Vlastimír Svoboda se svým prvenstvím ve zpracování obsahu a metod společné výchovy a výuky dětí předškolního věku řadí mezi průkopníky veřejné předškolní výchovy. Jeho zásluhou se dostala předškolní výchova u nás v době obrození do středu pozornosti a byla uznána za nutnou složku všeobecného vzdělání, což vedlo k tomu, že předškolní zařízení byla zařazena do požadavku na organizaci národního školství v roce 1848.

Mezi učitele prvních pražských opatroven patřili také bratři Josef Množislav a Štěpán Bačkorovi. Starší z nich, *Josef Množislav Bačkora* (1803 až 1876) působil od roku 1837 do roku 1848 v opatrovně na Novém Městě v Praze.²⁴ Napsal několik metodických spisů. V roce 1845 vyšel jeho „Malý gratulant a malý vypravěč“ a „Bibliotéka učitelská“, z roku 1850 „Návodná propravna k mluvnici“, v roce 1848 „Počátky ve čtení“ a roku 1854 „Praktická navedení ke hláskování a čtení“. Svými spisy přispěl k metodice vyučování českého jazyka v opatrovnách. Jeho bratr *Štěpán Bačkora* (1813 až 1887), působil v hrádecké opatrovně. K vyučování českému jazyku sestavil „Čítanku“, která vyšla v roce 1848 a „Báchorky pro děti a jejich přátele“, které byly vydány v roce 1850. Dále napsal „Dětské hry a zábavy“ z roku 1855, v roce 1860 sestavil „Zpěvník pro mládež“ a „Praktické navedení k hláskování“. Kromě toho přispíval téměř do všech tehdy vycházejících časopisů, hlavně do Národní školy, kterou po dvě léta řídil spolu s V. Kredbou, do Posla z Budče, do Budečské zahrádky a do Paedagogia.²⁵ V časopise Posel z Budče z roku 1848 se Bačkora zamýšlí nad nutností potřeby zřízení opatroven. „Zde nacházejí dítky outočiště i ochranu před všelijakým ourazem tělesným i duševním: zde se nad to i síly duševní a tělesné jejich budí a vyvinoujou, a záhy se juž k budoucímu povolání svému připravujou, aby ne co povrhel, ale co zdární členové lidské společnosti místo zajímaly.“²⁶

V Hradci Králové působil význačný český pedagog *Tomáš Vorbes* (1815 až 1888). Působil v královohradecké opatrovně, která byla založena roku 1837, jako její první učitel. Hlavní přínos tohoto pedagoga byl v oboru hláskovacího čtení spojeného s psaním, kterému věnoval spis „Metody vyučování čtení a jejich historický vývoj“ z roku 1875.²⁷ Od roku 1833 vycházel v Poličce časopis *Pěstoun*, řízený učitelem *Antonínem Konstantinem Vítákem*. Tento pokrokový učitel měl velkou zásluhu na založení Spolku pro zájmy škol mateřských a ústavů jim podobných, jehož ustanovení bylo projednáno a schváleno na I. sjezdu pěstounek v Chocni roku 1885 a kterému byl Víták předsedou. Spolek byl ustanoven na II. sjezdu pěstounek v Poličce v roce 1887. Předškolní výchově v rodině věnoval Víták svůj spis „Klín mateřský čili nauka o výchově rodinné“.²⁸ Na III.

²⁴ Antonín Víták, *Českoslovenští spisovatelé literatury školské*, Pěstoun moravský, roč. 3, 1864, 82.

²⁶ Josef Klika a kol., tamtéž, 58–59.

²⁵ Štěpán Bačkora, *Poměr opatroven ku farním školám, jaký totiž jest a jaký by měl být*, Posel z Budče, roč. 1, 1848, 115–119.

²⁷ Josef Klika a kol., tamtéž, VI. díl, Praha 1909, 2011.

²⁸ Tamtéž, 1892.

sjezdu česko-slovanského učitelstva v roce 1880 se Víták ve svém příspěvku věnoval otázce zřizování mateřských škol.²⁹

V revolučním roce 1848 vyvrcholilo úsilí o reformu českého školství v duchu pokrokových národních tradic. Jeho výrazem bylo množství návrhů na školskou reformu, z nichž nejkomplexnějším byl programový návrh jednotné soustavy všeobecně vzdělávací povinné školy. Byl to celek vedoucí k jedinému cíli – k možnosti širokého vzdělání pro všechny vrstvy obyvatelstva. Návrh vyšel z porad vlasteneckých učitelů vedených *Karlem Slavojem Amerlingem a Josefem Frantou Šumavským*. Návrh byl předložen v roce 1848 Národnímu výboru. Byl rovněž uveřejněn v červnu roku 1848 v časopise *Posel z Budče* pod názvem *pro národní školy*.³⁰ Do školské soustavy jsou zde zařazeny i „školy pro malé dětiky“. Nemají chybět u národních škol; dělí se na dvě třídy, a to na mateřské školy pro dvou až tříleté děti, kde hravým a zábavným způsobem se děti učí čistotě, výřečnosti, slušnému chování, zdravení, přiměřeným hrám, zpěvu, tělocviku, názornému poznávání a pojmenování věcí; dále na opatrovny pro čtyř až pětileté děti, kde hlavním předmětem je názorné poznávání věcí z přírody a života všech říší dětského okolí, rozbor jejich vlastností, původu, užitku a škody. Dalšími předměty jsou: lehounké počítání z hlavy na počítadle, dětské říkanky, přísloví, písně, mravně a historicky zaměřené povídky, tělocvik, hra na vojáčky, řemeslničky, znalost látek, výrobků, měr, vah, nástrojů, rýsování na tabulkách, latinské a arabské číslice, psaní, čtení a hláskování na tabuli.

Tento pokrokový návrh byl prvním plánem na zařazení veřejné předškolní výchovy do školské soustavy. Je to první organizační návrh tohoto druhu u nás vůbec. Poprvé se v něm užívá názvu mateřská škola pro nižší stupeň předškolních zařízení, které mají být zřizovány ve všech velkých městech. Od čtyř let je požadována všeobecná docházka, proto vyšší třída – opatrovna – má být zřízena v každé obci. Návrh se zabývá také prostředky určenými k vyučování.³¹ Brzy po uveřejnění Amerlingova Návrhu pro národní školy vyšel v *Poslu z Budče* také návrh *Františka Tesaře* (1818 až 1885). Jeho koncepce byla zjednodušením Amerlingova návrhu. Omezil se jen na rozvrh učiva a přizpůsobil jej více rozumové vyspělosti dítěte. František Tesař byl také členem komise, která připravovala organizační řád první mateřské školy v Praze. Doporučoval, aby bylo v práci učitelů postupováno podle Školky Jana Vlastimíra Svobody. V *Poslu z Budče* z roku 1851 se zabýval ve svém příspěvku otázkou zřizování opatroven. Poukazoval na situaci v rodinách nádeníků, kteří nechávají své děti celý den bez dozoru. Důsledkem takové „výchovy“ je podle něj nevzdělanost a lenivost. Takoví lidé jsou v dospělosti břemenem pro společnost. Zdůrazňuje nutnost státní péče o budování ústavů pro děti předškolního věku i o vzdělání pedagogů pro tato zařízení.³² Jeho manželka Anna Tesařová

²⁹ Antonín Morávek, *Slovo v čas o mateřských školách a opatrovnách*, Škola a život, roč. 32, 1886, 199.

³⁰ Karel Slavoj Amerling, *Návrh pro národní školy*, *Posel z Budče*, roč. 1, 1848, 13–14, 18–29, 35.

³¹ Tamtéž, 35.

³² František Tesař, *Opatrovny pro malé dětiky*, *Posel z Budče*, roč. 4, 1851, 51, 66.

založila v Praze soukromý ústav k vychovávání dětí a vydala v roce 1887 spis „Praktické vyučování ve školách mateřských a prvých třídách obecné školy“, v němž čerpá z názorů francouzské zakladatelky takzvaných azylů Marie Pape-Carpentierové.

Výchovu od nejranějšího dětství postihuje pedagogický systém jednoho z významných českých pedagogů *Gustava Adolfa Lindnera* (1827–1887). Lindner zdůrazňoval ve výchově tři specifika: mateřský jazyk, mateřskou lásku a mateřské vychování.³³ Ve své pedagogice se opíral o psychologii dítěte, velký důraz kladl na tělesnou výchovu a na hygienu. Při výchově dětí odmítal tělesné tresty. Vzdělání a výchova má být poskytována jen v mateřském jazyce – z důvodů národních. Tytéž důvody jej vedly k tomu, že usiloval o lepší vzdělání žen jako prvních vychovatelek a pěstunek národního vědomí u dětí. V posledním roce národní školy měly dívky dostat i pedagogické poučení o tom, jak zacházet s dětmi v prvním období jejich života. Toto poučení měly dívky dostat už ve třinácti letech.³⁴ Kromě jiných didaktických otázek se Lindner zabýval také problematikou elementárního vyučování čtení. Svě názory na toto vyučování objasnil ve studii „Kniha maličkých“ z roku 1881.

Otázce péče o děti na venkově věnoval pozornost olomoucký lékař *František Josef Mošner* (1797–1876) ve svém spise „Pěstounka“ z roku 1851.³⁵ Autor zdůrazňuje potřebu zřizování opatroven ve městech i na vesnicích a odůvodňuje svůj požadavek tím, že je nutno, aby z dětí vyrůstali řádní občané. Spis se dělí na šest částí, v nichž je popisováno příležitostné výchovné vyučování pěstounkou, která má nejlepší morální a duševní vlastnosti z celé obce. Mošner záměrně zvolil k této úloze ženu, protože podle něj se žena nejlépe hodí k výchově a vyučování malých dětí. Navrhuje dokonce zřizování škol pro pěstounky. Mošnerova Pěstounka se řadí vedle Komenského Informatoria a Svobodovy Školky k významným dílům počátků naší předškolní výchovy.

Také *Eliška Krásnohorská* byla jednou z těch osvětových pracovnic, kterou zaujala otázka vzniku zařízení pro děti předškolního věku. Dne 15. ledna 1884 přednesla v Pedagogické jednotě referát, v němž věnovala pozornost myšlence vzorné opatrovny.³⁶ V náplni činnosti dětí v tomto zařízení vyzvedá práci, která je člověku přirozená. I hra má být odrazem skutečného života a děti se pomocí her mají učit mravním povinnostem. Veškeré nazírání má být spojeno s mravností. Jakýkoliv náznak vyučování by měl být z opatroven odstraněn. U dětí má být pěstována radost z nového poznání, čímž se navozuje vhodně vstup do školy. Krásnohorská dále zdůvodňuje pobyt v přírodě, vycházky po městě. Při zpěvu, který má být také často pěstován, mají převládat jednoduché a rytmické nápěvy. Veškeré vyučování má probíhat v mateřském jazyce, což má být jeden z prostředků pěstování lásky k vlasti. Eliška Krásnohorská se také zabý-

³³ Otakar Kádner, *Dějiny pedagogiky*, Praha 1923, III. díl, 105.

³⁴ Josef Váňa, tamtéž, 162.

³⁵ František Josef Mošner, *Pěstounka, čili způsob vychovávání dítek mimo školu*, Brno 1831, II. vyd. Praha 1874.

³⁶ Uveřejněno: Eliška Krásnohorská, *Vybásněná opatrovna*, Posel z Budče, roč. 15, 1884, 843–849, 861–865, 879–882.

vala otázkou vzdělání pěstunek. Hlavní pozornost by se měla v kursech věnovat pedagogice a odborné praxi. Pěstounky musí mít ke svému povolání vrozený básnický talent, dále talent hudební a řečnický, musí umět kreslit a mít patřičné vědomosti z oboru.³⁷ Ačkoliv se Krásnohorská prakticky výchovou nezabývala, měl její návrh vzorné opatrovny velký ohlas a mnohé její myšlenky byly později uskutečněny.

Zájem městské rady v Praze o péči o děti předškolního věku podporovala Marie Riegrová-Palacká (1833–1891). Žádala zřízení institucí pro předškolní výchovu dětí. V době, kdy se u nás začínaly otevírat první německé opatrovny — Volkskindergarten³⁸ si uvědomovala nebezpečí germanizace dětí od nejujtějšího věku. Odmítala strohý a formální systém zaměstnání podle Fröbela nejen pro jeho školský ráz, ale obávala se, že by s cizí metodou byl vnášen do předškolních zařízení u nás i cizí duch. Svou kritiku Fröbela vyjádřila v článku Podstatné rozdíly opatroven německých a francouzských.³⁹ Trvala na tom, aby byly pro zřízení českých ústavů přejaty jako vzor metody francouzských dětských azylů, a to nejen pro jejich celodenní péči, polední jídlo pro děti a možnost jejich odpočinku, ale i z toho důvodu, že péči o děti byl ve Francii pověřeny ženy-pěstounky. Dosáhla toho, že při jednání o první pražské opatrovně bylo rozhodnuto postupovat ve výchovné práci podle toho, co je pro děti nejvhodnější ze systému Svobodova, Fröbelova i francouzského. Zasadila se také o to, aby byla výchovná práce v mateřských školách svěřena výhradně ženám, neboť byla přesvědčena, že žena má na děti lepší výchovný vliv, že: „... paní svojí povahou jsou bližší srdci maličkových, než vážná mysl mužů, pečujících o blaho veřejné“.⁴⁰ Projednala také, aby ústav pro vzdělání pěstunek v Paříži, který vedla od roku 1847 organizátorka francouzských dětských azylů Marie Pape-Carpentierová, poskytla dvěma učitelkám, Barboře Ledvinkové a Marii Müllerové, potřebné vzdělání. V duchu jejich požadavků byla otevřena 1. ledna 1869 v Praze první mateřská škola. Dne 1. března 1869 založila Marie Riegrová-Palacká takzvaný „komitét dam“, který se staral o sociální potřeby ústavů a pracoval až do roku 1923. V 80. letech založila první městské jesle a jejím přičiněním byl zřízen v roce 1873 jednorocní kurs pro pěstounky.

Jednou z učitelek první mateřské školy v Praze byla Barbora Ledvinková (1840–1922). Stala se rovněž první učitelkou v kursu pro pěstounky. Ze svého pobytu ve Francii si přivezla metodickou příručku ředitelky pařížského ústavu, přeložila ji, upravila a vydala pod názvem „Rady řídícím pěstounkám Marie Pape-Carpentierové“. Dále přeložila publikaci propagátorky Fröbelova systému předškolní výchovy, Berty Marenholátz-Bülovové, „Mateřská škola, první pracovna dítěte“ V roce 1886 vydala společně s Janem Maškem zpěvník „Zpěvy pro opatrovny a školy mateřské“, kam zařadila i písně Jana Vlastimíra Svobody a nápěvy Jana Theobalda Helda.

³⁷ Tamtéž, 882.

³⁸ Od roku 1864.

³⁹ Marie Riegrová-Palacká, *Podstatné rozdíly opatroven německých a francouzských*, Světozor, 1868, čís. 5.

⁴⁰ Gabriela Havlíčková, *60 let mateřských škol pražských*, Časopis učitelé škol mateřských, roč. 19, 1929, 85.

V roce 1887 vyšel její historický přehled vzniku a vývoje předškolních zařízení „Nástín vývoje opatroven, školek a mateřských škol“. Své vlastní zkušenosti z mnohaleté činnosti v předškolních zařízeních shrnula do pěti metodických statí, které vyšly pod názvem „Škola mateřská“.⁴¹

Další významnou osobností v předškolní výchově 19. století je *Božena Studničková* (1849–1934), která řídila přílohu Časopisu učitelek a Školu mateřskou, vycházející od roku 1894. Je také autorkou několika sbírek dětských her, básní, písní, pohádek, povídek a hádanek, které vydávala pro mateřské školy a opatrovny od roku 1877. Pracovala jako řídící pěstounka při městské mateřské škole v Praze a své zkušenosti z praxe shrnula do dvou sbírek metodických článků: „Úvahy a ukázky metodické z oboru škol mateřských“ z roku 1891 a „Pěstounkám škol mateřských“ z roku 1901. V prvním spisu rozebírá metodiku práce s dětmi v mateřské škole, obsah zaměstnání dětí a zamýšlí se nad významem a účelem mateřských škol. Zdůrazňuje tři hlavní složky výchovy. Výchovu tělesnou, rozumovou a za nejdůležitější považuje složku mravní.⁴² V mateřské škole v Karlíně, kde Studničková působila devět let, vzniklo první loutkové divadlo. Ona sama napsala později také několik loutkových her.

Zakladatelkou a propagátorkou loutkového divadla byla ředitelka karlínské mateřské školy *Ludmila Tesařová* (1857–1936). Ve svých článcích kladla divadlo na význačné místo v prostředcích výchovy předškolních dětí. Otázkou péče o děti předškolního věku se zabývala také spisovatelka *Božena Němcová* (1820–1862), která ve své literární činnosti usilovala o aktuálnost problému zkvalitnění výchovy a vzdělání lidu. Navrhovala během svého pobytu v Domažlicích v letech 1845–1850 zřízení městské dětské opatrovny. Zdůrazňovala její nutnost a snažila se vysvětlit, jakým způsobem by bylo možno obstarat finanční prostředky na její zřízení.⁴³

Názory uvedených pedagogů a národních buditelů byly důležitým přínosem při vzniku ucelené teorie předškolní výchovy. Od počátku jejího vývoje byl kladen důraz na všestrannou výchovu dětí s přihlédnutím ke všem složkám výchovy. K rozumové, pracovní, tělesné, mravní i estetické. Z myšlenek těchto význačných postav předškolní pedagogiky vycházeli a dále je prohlubovali pedagogové 20. století. Už v letech 1905–1906 se projevoval zvýšený zájem o psychologii dítěte, o stadia jeho vývoje, o vtvory dětské tvořivosti a také o schopnosti a potřeby dětí předškolního věku. K otázkám vývoje dětské řeči, studia dětských kreseb a k mnoha obecným problémům přispěl velkou měrou František Čáda.

První desetiletí 20. století je v předškolní výchově charakterizováno snahami o reformu mateřského školství. Cílem úsilí učitelek mateřských škol bylo ujasnění poslání a charakteru těchto zařízení. Veškeré snahy směřovaly k vydělení pedagogiky předškolního věku ze systému pedagogických věd jako jejího samostatného oboru. Reformní hnutí je úzce spjato se jmény pokrokových učitelek mateřských škol *Anny Süssové* (1858 až 1941) a *Idy Jarníkové* (1879–1965). Na prvním sjezdu moravských pės-

⁴¹ Marie Bartušková a kol., tamtéž, 42–43.

⁴² Božena Studničková, *Úvahy a ukázky methodické z oboru škol mateřských*, Praha 1891, 114.

⁴³ Josef Váňa, tamtéž 157.

tounek dne 18. a 19. května 1907 byly schváleny významné požadavky jako lepší vzdělání pěstounek, zlepšení úrovně mateřských škol a jejich převzetí do zemské správy, či zlepšení postavení pěstounek.⁴⁴ V roce 1908 vyslala Jednota pěstounek moravských svoji předsedkyni Růženu Ježkovou a reformátorku Annu Süssovou do Vídně, aby zde načerpaly další podněty pro své reformní snahy.⁴⁵ Anna Süssová, která vypracovala reformní návrhy, kritizovala vnitřní vybavení mateřských škol stejně jako školský způsob vyučování v těchto zařízeních.⁴⁶ Požadovala také, aby byl zaveden v mateřských školách nad dětmi lékařský dozor.⁴⁷ Své názory shromáždila do spisku „Kam jsme dospěli v hromadné výchově dětí“.⁴⁸ Zabývá se zde otázkou posílání mateřských škol a žádá úpravu organizační základny těchto institucí jednak zákonem o mateřských školách a o vzdělání pěstounek,⁴⁹ jednak osnovami pro mateřské školy. Oba tyto dokumenty pojala Süssová do svého návrhu.

Dne 8. července 1908 se konal v Praze pátý sjezd Spolku pro zájmy škol mateřských. Hlavní náplní jednání byly otázky týkající se reformy mateřských škol a vyššího vzdělání pěstounek. Ve svém referátě na tomto sjezdu požadovala Ida Jarníková reformu zaměstnání dětí v mateřských školách tím, že navrhovala více zábavných činností, her, pohybu, vyprávění a více jejich vlastní činnosti. Dále žádala změnu učebního plánu, rozšíření vzdělání pěstounek a pro mateřské školy a opatrovny jednotný název – mateřská škola. Kritizovala rovněž vnitřní vybavení v těchto ústavech.⁵⁰ Nová mateřská škola má být podle Jarníkové školou tvořivou. Jarníková zaměstnávala v pokusném oddělení mateřské školy v Praze, kde pracovala, své děti tak, aby měly ze své činnosti radost. Zavedla mimo jiné volný výběr hraček. Pro jednotlivá témata činnosti sestavila obecně seřazené množství vyprávění, písní, říkadel, her, které vyšly v roce 1908 pod názvem „Index pomůcek pro školy mateřské a nižší třídy škol obecných“. Ukázky výchovného programu pro školní rok a návod, jak má být výchovná práce uspořádána, jsou podány v „Příručce pro školy mateřské a nižší třídy škol obecných“ z roku 1911. Rozboru způsobů a forem práce v mateřské škole je věnována příručka „Dětská zaměstnání“ vydaná v roce 1912. Veškerá pedagogická činnost Idy Jarníkové a Anny Süssové v oblasti předškolní výchovy směřovala ke změně koncepce práce v mateřských školách. Cílem reformního snažení všech učitelek mateřských škol sdružených ve Spolku pro zájmy škol mateřských bylo zajistit mateřské škole

⁴⁴ *První sjezd moravských pěstounek*, Časopis učitelek, příloha Škola mateřská, roč. 14, (23), 1907, 21–23.

⁴⁵ *Z mateřských škol na Uherském Slovensku*, Časopis učitelek, příloha Škola mateřská, 17 (26), 1910, 11.

⁴⁶ Anna Süssová, *O reformě škol mateřských* (předneseno v Jednotě pěstounek moravských), Věstník ÚSJU, roč. 9, 1910, 612.

⁴⁷ Anna Süssová, *Návrh na reformu škol mateřských*, První sjezd československého učitelstva, Praha 1921, 211.

⁴⁸ Anna Süssová, *Kam jsme dospěli v hromadné výchově dětí*, Brno 1912.

⁴⁹ Anna Süssová, *Návrh zákona pro mateřské školy*, Časopis učitelek pro školy mateřské, roč. 4, 1913, 49–52.

⁵⁰ Ida Jarníková, *O reformě škol mateřských*, Časopis učitelek škol mateřských, příloha Škola mateřská, (předneseno na V. sjezdu Spolku pro zájmy škol mateřských dne 8. 6. 1908 v Praze), roč. 15 (24), 1908, 35–36, 39.

pevnější místo v systému výchovy člověka a ujasnit jeho charakter a poslání.

Za necelé století rozvoje mateřských škol získala předškolní výchova v českých zemích významné postavení. Zásluhou pedagogů, učitelů, osvětových a kulturních pracovníků se dostala předškolní výchova u nás na takovou úroveň, že byla počátkem 20. století schopna se zařadit do jednotného vzdělávacího systému. Protože však neměla oporu ve státních orgánech, nemohla ještě existovat jako rovnocenná složka celého výchovně vzdělávacího procesu. Své zasloužené místo v systému pedagogických věd nachází předškolní pedagogika až ve 20. století. Založení první československé republiky v roce 1918 znamenalo rozvoj českých mateřských škol. Pedagogika tohoto období vycházela z tradic 19. století, avšak mnohé požadavky zůstaly nesplněny. Teprve po roce 1945 došlo k výraznému růstu předškolních zařízení, vznikly jednotné osnovy a byly uskutečněny ideje velkých myslitelů 19. století.

ЧЕШСКАЯ ПЕДАГОГИКА ДОШКОЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ В XIX И НАЧАЛЕ XX ВВ.

Вопросы общественной заботы о детях дошкольного возраста стояли в центре внимания уже с древних времен. Впервые у нас разработал теорию дошкольного воспитания Ян Амос Коменский. Английский утопический социалист Роберт Оуэн доказал своими исследованиями, что общественное воспитание детей дошкольного возраста осуществимо. Иоганн Генрих Песталоцци в своей педагогической концепции тоже уделяет внимание детям дошкольного возраста и их воспитанию в семье. Современником Песталоцци был в Германии Фридрих Иоганн Оберлин, явившийся основоположником приютов для детей в возрасте с четырёх до семи лет. Игру в качестве главной деятельности детей дошкольного возраста правильно подчеркнул Фридрих Фребель. Критиком его педагогической системы явился Константин Дмитриевич Ушинский, который наоборот подчеркивал требование всестороннего развития естественных способностей ребёнка. Исторический и классовый характер воспитания отмечали Карл Маркс и Фридрих Энгельс.

В Чехии выдвигается вопрос общественной заботы о детях дошкольного возраста на первый план в 19-ом столетии в связи с развитием крупного промышленного производства. С основанием первого так наз. детского приюта в Праге в 1832-ом году возникло тоже первое методическое пособие для учителей этих учреждений. „Школка“ (детский сад), автором которого был Ян Властимил Свобода. К проблематике содержания воспитательной работы в детских приютах внесли свой вклад тоже братья Иосиф и Стефан Бачкора, Франтишек Шумавски, Тсмаш Ворбес, Антонин Константин Витак, Мария Ригрова-Палацка. Видное место принадлежит Карлу Славую Амерлингу, автору первого плана для включения публичного дошкольного воспитания в школьную систему. Воспитание человека с самого раннего возраста включает педагогическая система Густава Адольфа Линднера. Необходимость основания детских приютов подчеркивает Франтишек Иосиф Мошнер. К деятелям в области просвещения борющимися за осуществление дошкольных учреждений принадлежали Элишка Красногорска, Барбора Ледвинкова, Божена Студничкова и Людмила Тесаржова. Начало 20-ого столетия отмечено стремлениями реформаторского движения в детских садах. Его инициаторами являлись Анна Сюссова и Ида Ярникова.

Бурное развитие учреждений дошкольного воспитания происходит у нас лишь с 1945 года.

DIE TSCHECHISCHE VORSCHULPÄDAGOGIK IM 19. UND ANFANG DES 20. JAHRHUNDERTS

Die Fragen der gesellschaftlichen Betreuung der Kinder des vorschulpflichtigen Alters wurden zum Gegenstand des Interesses bereits im Altertum. Bei uns arbeitete zum erstenmal Jan Ámos Komenský eine Theorie der Vorschulerziehung aus. Der englische utopische Sozialist Robert Owen brachte mit seinen Versuch den Beweis, dass eine gesellschaftliche Erziehung der Kinder auch im vorschulpflichtigen Alter möglich ist. Johann Heinrich Pestalozzi widmete sich in seinen pädagogischen Arbeiten auch dem vorschulpflichtigen Kind und seiner Erziehung in der Familie. Sein Zeitgenosse in Deutschland war Johann Friedrich Oberlin, der viele Heime für Kinder im Alter von vier bis sieben Jahren gründete. Das Spiel als Haupttätigkeit der Kinder im vorschulpflichtigen Alter hob Friedrich Fröbel richtig hervor. Sein pädagogisches System kritisierte Konstantin Dmitrijevič Ušinskij. Er betonte demgegenüber die Forderung nach allseitiger Entfaltung natürlicher Fähigkeiten des Kindes. Auf den historischen und klassenmässigen Charakter der Erziehung wiesen Karl Marx und Friedrich Engels hin.

In unseren Ländern trat die Frage der gesellschaftlichen Betreuung der Kinder erst im 19. Jahrhundert in den Vordergrund, und zwar im Zusammenhang mit der Entwicklung der industriellen Grosserzeugung. Mit der Gründung der ersten Kleinkinderbewahranstalt in Prag im Jahre 1832 entstand auch der erste methodische Leitfader „Školka“ („Kindergarten“) für die Lehrer in diesen Einrichtungen. Zur Problematik des Inhalts der Erziehungsarbeit in den Kleinkinderbewahranstalten trugen auch die Brüder Josef und Štěpán Bačkora, František Šumavský, Tomáš Vorbes, Antonín Konstantin Víták und Marie Riegrová-Palacká bei. Eine bedeutende Stelle nimmt auch Karel Slavoj Amerling ein, der Verfasser des ersten Planes für die Einführung der öffentlichen Vorschulerziehung ins Schulsystem. Das pädagogische System von Gustav Adolf Lindner umfasst die Erziehung des Menschen von der frühesten Kindheit an. Die Notwendigkeit der Errichtung neuer Kinderbewahranstalten betonte František Josef Mošner. Unter die Kulturarbeiterinnen, die für eine Durchsetzung dieser Vorschuleinrichtungen kämpften, gehörten Eliška Krásnohorská, Barbora Ledvinková, Božena Studničková und Ludmila Tesařová. Am Anfang des 20. Jahrhunderts traten Bestrebungen nach einer Reformbewegung in den Kindergärten auf. Ihre Urheberinnen waren Anna Süssová und Ida Jarníková.

Zur bedeutenden Entfaltung von Vorschuleinrichtungen kam es bei uns erst nach dem Jahre 1945.

